

Recensioner

Engstrand, Olle: Kan du säga Schweiz? En bok om uttal på svenska och utländska. 235 s. Morfem 2016. ISBN 978-91-980922-9-5.

Som titeln anger handlar denna bok i första hand om uttal och särskilt om uttal av namn på utländska orter och personer när man talar svenska. Varför det så lätt blir fel när svenskspråkiga ska uttala *Schweiz* förklaras tydligt – kanske man t.o.m. retar sig lite mindre på det felaktiga uttalet efter att man har tagit till sig förklaringen. Utöver uttalsfrågor kommer Engstrand också in på andra närliggande ämnen. Ett par kapitel ägnas åt lånord i svenskan och i andra språk, och den som trodde att någonting som skulle kunna kallas för »ren svenska» någonsin har funnits tas snabbt ur denna vanföreställning, bl.a. med hjälp av det på ytan så svenskklingande exemplet *kullerbytta*.

Huvuddelen av boken utgörs av uttalsbeskrivningar för några språk som ofta förekommer i svenska medier, dvs. större språk och närliggande språk. Målet är att beskriva »svenskanpassade uttal som ändå ligger så nära respektive originalspråk att de bör kunna kännas igen av infödda lyssnare» (s. 127). Bakgrunden är att Engstrand retar sig på professionella språkbrukare, dvs. (i vissa fall namngivna) radio- och tevejournaler, som uttalar utländska namn antingen så felaktigt att modersmålstalare inte skulle känna igen namnen eller så originaltroget att svenska lyssnare får svårt att uppfatta vad som sägs. De språk som tas upp är tyska, franska, italienska, spanska, finska, polska, tjeckiska, slovakiska, ryska, kinesiska och arabiska.

Engstrand irriterar sig särskilt över att man allt oftare hör engelskklingande uttal av namn på personer från icke-engelskspråkiga länder (t.ex. **task** för *Donald Tusk* och **'andjela** för *Angela Merkel*). Det är lätt att hålla med. Samtidigt kan man reflektera över orsakerna. En parallell hittar man i kapitlet om exonymer, där det visar sig att svenskan ofta använder samma exonymer som tyskan.

Det är glädjande att grannspråket finska ges stort utrymme, inte minst med tanke på den stora gruppen sverigefinnar som regelbundet får höra sina namn feluttalade. Engstrand ger en god genomgång av finskans i skriften entydigt markerade men för svenskspråkiga ändå svårbegripliga kvantitetssystem. Han utgår från att det troligen är för svårt för svenskar att efterlikna ett genuint finskt uttal och rekommendationen blir därför att anpassa finska namn till svenskans kvantitetsmönster, så att t.ex. *Kemi* uttalas **'kemmi**. Här skulle det nog ändå ha varit på sin plats med en liten varning, eftersom kvantitet är i högsta grad betydelseskiljande på finska. Det brukar inte vara särskilt uppskattat av finskspråkiga som heter *Vesa* att få namnet uttalat **'vessa** (vilket betyder toalett på finska). Betydligt strängare uttalar sig Engstrand om felaktig betoning i finskan. Han ondgör sig över uttal av staden *Jyväskylä* med betoning på andra stavelsen, eftersom finskan har en mycket enkel regel gällande ordbetoning: det är alltid den första stavelsen som ska betonas. Faktum är ändå att just precis

denna enkla regel gör att ordbetoning inte är betydelseskiljande i finskan (i motsats till i svenskan) och i löpande tal händer det därför ibland att finskspråkiga lägger betoningen någon annanstans än på ordets första stavelse. Att ge en vokal eller konsonant fel längd kan alltså få betydligt större konsekvenser i finskan än en felaktigt placerad betoning.

De språkspecifika beskrivningarna är rätt detaljerade och till nytta främst för läsare som regelbundet har anledning att nämna namn ur språken i fråga. Uttalen anges med en grov ljudskrift. För olika slags frikativor och affrikator används i ljudskriften bl.a. **sch, ch, tsch, tj** och det är inte alltid helt självklart för vilka ljud de olika bokstavskombinationerna står. En samlad beskrivning av ljudskriften skulle ha varit bra att ha till hands. Tyvärr innehåller också just uttalsangivelserna en del felaktigheter/tryckfel: t.ex. ty. *Gitarre* '**gitarre**' (betoning felaktigt på första stavelsen, vilket dessutom implicerar långt **i** eftersom vokallängd inte markeras i ljudskriften), *Rachmaninov* **rax'maninåf** (uttalet av **x** förklaras inte och symbolen **x** används för övrigt inte alls i uttalsangivelserna boken) och »**y**-liknande ljud med en dragning mot **y**» (s. 55).

Antalet språk vars uttal beskrivs noggrant i boken kan givetvis inte vara stort, och i bästa fall får man med sig redskap för att konstruera svenska »kompromissuttal» för namn ur andra språk som man kommer i kontakt med. Själv är jag i valet och kvalet varje gång jag i ett samtal på svenska ska nämna min studiestad *Groningen* i Nederländerna. Ska jag uttala namnet bokstavstroget på svenska eller ska jag använda ett uttal som nederländare skulle känna igen? På nederländska uttalas det inledande **g**:et som ett frikativt ljud och **o**:et som en **åo**-liknande diftong. I boken kan jag läsa att »xenofonen» **åo** numera är rätt vanlig i svenska, vilket skulle motivera att jag håller fast vid diftongen. I fråga om frikativa ljud som saknas i svenskan hittar jag olika sorters råd. De tyska frikativorna ska helst uttalas som frikativor också när man talar svenska (t.ex. i *Bach* och *Leipzig*), men i det arabiska *Sharm el-Sheikh* är det bättre med ett svenskt **k** på slutet än ett **ch**-ljud. Och *van Gogh* har det etablerade uttalet **fann** '**gågg**' på svenska. Att hitta ett uttal av *Groningen* som både förstås av svenskar och som nederländare kan känna igen känns inte självklart. Att nederländare har svårt att känna igen ett uttal med vanligt svenskt **g**-ljud har en och annan utlänning som har försökt köpa en tågbiljett till Groningen fått erfarat. Och för svenskspråkiga är det allt annat än självklart att namnet stavas med **G** om man hör det nederländska uttalet. Ett kompromissuttal med **åo**-diftong men vanligt svenskt **g** känns fel. Jag kommer på mig själv med att ibland använda svenskt, ibland nederländskt uttal, allt efter vem jag talar med, hur språkbevandrad jag kan utgå från att personen är och hur ofta jag brukar prata om Groningen med personen i fråga.

Therese Leinonen